

Inzet Meertaligheid in het mvt-onderwijs

Verslag van onderzoek naar de inzet van meertaligheid als hulpmiddel in het mvt-onderwijs in het voortgezet onderwijs

Onderzoeksverslag
Renske Korevaar

Universiteit Utrecht

Onderzoeksstagiair: Renske Korevaar
Studentnummer: 5915260
E-mailadres: r.e.korevaar@students.uu.nl
Opleiding: Meertaligheid & Taalverwerving

Stagebedrijf: nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling (SLO), Enschede
Stagebegeleider SLO: Daniela Fasoglio
Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht, Utrecht
Stagebegeleider UU: Doris Abitzsch
Utrecht, april 2020

Met dank aan: Doris Abitzsch, Catherine van Beuningen, Ellen van den Broek, Jeanette Bron, Sebastiaan Dönszelmann, Sylvia Dortmundt, Daniela Fasoglio, Judith Hagedoorn, Annette Heym, Sabine Jentges, Anna Kaal, Daniela Polisenska, Monica Sienders en Claire Smulders.

Samenvatting

Meertaligheid is een gegeven in de Nederlandse samenleving. Mede daarom heeft Curriculum.nu hier binnen het Engels/MVT-gebied door de bouwstenen Meertaligheid expliciet aandacht voor gecreëerd. Het doel van deze inventarisatie is om de wensen van experts met positieve ervaringen en aandachtspunten van praktijkexperts omtrent de inzet van meertaligheid als hulpmiddel in het mvt-onderwijs te verbinden. Deze inventarisatie is aan de hand van interviews met mvt-experts en mvt-docenten over hun visie op meertaligheid en positieve ervaringen en aandachtspunten met meertaligheid uitgevoerd. Uit deze inventarisatie blijkt dat de rol van meertaligheid in het mvt-onderwijs groter moet worden om zowel het sociaal-culturele doel als het cognitieve doel te kunnen vervullen. Dit kan ingezet worden door het lesmateriaal te veranderen, maar vooral door docenten bijscholing te bieden over de meerwaarde van meertaligheid in het mvt-onderwijs.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Theoretisch kader.....	6
2.1 Wat is meertaligheid?	6
2.2 Moderne vreemde talen in het onderwijs	6
2.2.1 Positie mvt in het curriculum	6
2.2.2 Uitvoering mvt in het curriculum	7
3. Meertaligheid in het mvt-onderwijs.....	9
3.1 Meertaligheid als MVT-hulpmiddel.....	9
3.2 Rol Meertaligheid in Curriculum.nu	10
4. Inventarisatie onder experts en docenten	11
4.1 Deelnemers	11
4.2 Doel	11
4.3 Procedure	12
4.3.1 Experts.....	12
4.3.2 Docenten	12
4.3.3 Leerlingen	12
5. Resultaten.....	13
5.1 Experts.....	13
5.1.1 Definitie meertaligheid.....	13
5.1.2 Rol meertaligheid in het mvt-onderwijs.....	13
5.1.3 Ervaringen inzet meertaligheid en beoogd effect.....	14
5.1.4 Voorwaarden voor de inzet van meertaligheid.....	14
5.2 Docenten	15
5.2.1 Definitie meertaligheid.....	15
5.2.2 Rol meertaligheid in het mvt-onderwijs.....	15
5.2.3 Ervaringen met inzet van meertaligheid in het mvt-onderwijs.....	15
5.2.4 Voorwaarden voor de inzet van meertaligheid.....	16
6. Analyse	17
7. Conclusie en aanbevelingen	19
Bronnenlijst	20
Bijlagen	21
Bijlage 1 Descriptoren Meertaligheid ERK CEFR Descriptoren (Raad van Europa 2018)	21
Bijlage 2 Interviewleidraad.....	23

1. Inleiding

Wat heb je aan je kennis van het Frans als je Spaans gaat leren? Waarom zou juist een leerling die Nederlands en Turks spreekt minder moeite kunnen hebben met het leren van de Duitse naamvallen? Met andere woorden, wat is de meerwaarde van meertaligheid bij het verwerven van een moderne vreemde taal? In het voorliggende rapport wordt een inventarisatie naar de inzet van meertaligheid als hulpmiddel in het mvt-onderwijs toegelicht.

Dit onderzoek is opgezet naar aanleiding van de nieuwe bouwstenen Meertaligheid in de voorstellen van Curriculum.nu voor de herziening van het mvt-curriculum; (Ontwikkelteam MVT, 2019). In deze herziening zijn reeds bestaande elementen van de huidige mvt-curricula in een nieuw perspectief gezet en ook enkele elementen toegevoegd. De bouwstenen Meertaligheid zijn hier onderdeel van.

Dat het voor het verwerven van een nieuwe taal belangrijk is om de thuistaal te betrekken in het onderwijs is door meerdere onderzoeken aangetoond, evenals de positieve cognitieve effecten van meertaligheid (Leufkens 2019; Bosma 2017). Vanuit de literatuur is meertaligheid in het NT2-onderwijs dan ook veelvuldig onderzocht, maar de inzet van meertaligheid in het mvt-onderwijs bevindt zich nog op een pioniersgebied. Hierdoor kunnen de bouwstenen Meertaligheid vragen oproepen bij de mvt-docent. Wat wordt bedoeld met meertaligheid? Met welk doel kan meertaligheid ingezet worden in het mvt-onderwijs? En hoe doe je dit?

In dit verslag zullen deze vragen aan de hand van een inventarisatie naar de visie van vakexperts en ervaringen van mvt-docenten omtrent meertaligheid beantwoord worden. In **hoofdstuk 2** is de gehanteerde definitie van het begrip meertaligheid en een beknopt overzicht van de positie van moderne vreemde talen en meertaligheid in het onderwijs opgenomen. In **hoofdstuk 3** wordt toegespitst op de inzet van meertaligheid als hulpmiddel om een moderne vreemde taal te verwerven en zal de relevantie van dit onderzoek toegelicht worden. In **Hoofdstuk 4** is de methodische verantwoording weergegeven. **Hoofdstuk 5** bevat de resultaten van interviews met vakexperts en praktijkexperts die in het kader van dit onderzoek zijn afgenomen. In **hoofdstuk 6** worden deze resultaten geanalyseerd, waaruit enkele conclusies en aanbevelingen volgen die in **hoofdstuk 7** worden toegelicht.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de context van dit onderzoeksverslag toegelicht, door middel van een definiëring en toelichting van het begrip meertaligheid en een beschrijving van de positie van moderne vreemde talen in het Nederlandse curriculum en van meertaligheid in de mvt-les.

2.1 Wat is meertaligheid?

Voordat het begrip meertaligheid toegelicht kan worden, is het van belang de in dit verslag gehanteerde definitie van meertaligheid te benoemen. Curriculum.nu (2019b) hanteert een driedelige definitie van meertaligheid. Het eerste deel is *meertaligheid in de samenleving*: het naast elkaar bestaan van verschillende talen en taalvariëteiten binnen een bepaalde context of een bepaald gebied. Het tweede deel is het *meertalig repertoire*: de talen, taalvariëteiten en/of de woorden en uitdrukkingen uit andere talen/taalvariëteiten die een persoon passief en/of actief beheerst. Het derde deel is de *meertalige competentie*: het functioneel en flexibel kunnen inzetten van een meertalig repertoire om te communiceren of om een nieuwe taal te leren. Deze definitie is gebaseerd op de definitie van de Raad van Europa (2007). De Raad van Europa maakt een onderscheid tussen de begrippen *multilingualism* (het aanwezig zijn van meerdere talen in een bepaald geografisch gebied) en *plurilingualism* (competentie van een spreker om meer dan een taal te gebruiken). Waar de Raad van Europa kiest voor twee begrippen, kiest de Europese Commissie ervoor alleen het begrip *multilingualism* te gebruiken voor beide betekenissen. Ook in het Nederlands heeft de Taalunie voor één term gekozen, meertaligheid. Deze verschillen in keuzes kunnen leiden tot begripsverwarring.

In de praktijk zien we dat het begrip meertaligheid vaak gebruikt wordt wanneer personen twee of meertalig opgevoed zijn en dus meerdere talen op vroege leeftijd verworven hebben. Deze definitie van meertaligheid concentreert zich met name op het talige perspectief. Daarnaast kan met meertaligheid ook maatschappelijke meertaligheid bedoeld worden, zoals in het eerste deel van de driedelige definitie van Curriculum.nu. Hier gaat men uit van een meertalige samenleving, waar thuis veelal taal A gesproken wordt en op school taal B. Deze situatie komt o.a. voor in gebieden waar de regionale taal en de schooltaal van elkaar verschillen. (Riehl 2014)

In dit onderzoeksverslag wordt de definitie van de Raad van Europa (2007) aangehouden die ook door curriculum.nu is overgenomen. Hierbij concentreert de definitie van meertaligheid zich dus op de sprekers en diens omgeving en niet zozeer op de talen.

2.2 Moderne vreemde talen in het onderwijs

2.2.1 Positie mvt in het curriculum

De positie van het mvt-onderwijs in het curriculum verschilt per onderwijsniveau en ook de posities in de onderbouw en bovenbouw zijn niet hetzelfde. Voor de onderbouw van het vmbo geldt dat het Engels onderwezen wordt en bij de leergangen vmbo-kb en vmbo-gt wordt onderwijs in de Franse of Duitse taal aangeboden. Wanneer de leerling Spaans, Arabisch of Turks onderwijs volgt, krijgt de leerling ontheffing van het Frans óf het Duits onderwijs. (art. 22 lid 1, 2 Inrichtingsbesluit WVO 1993)

De positie van de moderne vreemde talen is voor de onderbouw havo hetzelfde als voor de onderbouw van het vwo. Dit mvt-onderwijs omvat onderwijs in de Franse en Duitse taal. Wanneer de leerling Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch, Turks of, bij het vwo, Chinese taal en cultuur volgt, krijgt deze leerling ontheffing van het volgen van het Frans óf het Duits

onderwijs. (art. 21 lid 1,2 Inrichtingsbesluit WVO 1993)

Voor de bovenbouw vmbo geldt dat onderwijs in de Engelse taal voor alle leergangen verplicht is. Daarnaast kunnen de gl- en tl- leerlingen die de sector economie kiezen onderwijs in de Duitse of Franse taal kiezen. Voor de andere vmbo-leerlingen geldt dat zij in het vrije deel Arabisch, Fries, Spaans of Turks kunnen kiezen. (Fasoglio et al. 2015)

Voor de bovenbouw havo geldt het Engels (360 studielasturen) als verplicht onderdeel van het gemeenschappelijk deel en één moderne vreemde taal (400 studielasturen) als verplicht onderdeel van het C&M-profiel. Leerlingen die kiezen voor een E&M-profiel kunnen een moderne vreemde taal als profielkeuzevak kiezen en binnen het N-profiel kunnen leerlingen in het vrije deel voor een moderne vreemde taal kiezen. Voor het vwo geldt dat het Engels (400 studielasturen) en een tweede moderne vreemde taal (480 studielasturen) verplicht zijn in het gemeenschappelijk deel. Gymnasiasten vervangen de tweede moderne vreemde taal door het Latijn en/of Grieks (760 studielasturen). In het C&M-profiel en het E&M-profiel kunnen leerlingen een moderne vreemde taal als profielkeuzevak kiezen en binnen alle profielen kunnen leerlingen in het vrije deel voor een moderne vreemde taal kiezen. Deze moderne vreemde taal kan, afhankelijk van het aanbod van de school, Frans, Duits of Arabisch, Italiaans, Fries, Russisch, Spaans en Turks of, bij het vwo, Chinees zijn. (art. 26b Inrichtingsbesluit WVO 1993; art. 26c Inrichtingsbesluit WVO 1993; Fasoglio et al. 2015)

2.2.2 Uitvoering mvt in het curriculum

Uit het rapport van de KNAW (2018), blijkt dat het beleid rondom meertalige situaties in de Nederlandse samenleving en in het Nederlandse onderwijs nog niet sterk verankerd is. De KNAW pleit er o.a. voor het taalbeleid dusdanig aan te passen dat alle inwoners van Nederland een dusdanige kennis van andere talen en culturen opbouwen, zodat zij “in hun professionele leven en in hun economische, culturele en maatschappelijke context effectief ... kunnen functioneren” (KNAW 2018). Dit benadrukt het belang van mvt-onderwijs in Nederland. Tijdens het doceren van moderne vreemde talen wordt leerlingen duidelijk gemaakt dat het voor de communicatie met anderstaligen ‘handig’ is om meerdere talen te spreken, maar ook dat andere talen andere culturen met zich meebrengen.

Door Curriculum.nu (2019b) is het bovenstaande doel verwerkt in de voorstellen voor de nieuwe mvt-curricula. De voorstellen voor het nieuwe Curriculum.nu (2019b) zijn aan de hand van drie perspectieven uitgewerkt. Deze drie perspectieven zijn het interculturele, het communicatieve en het (meta)cognitieve perspectief. Aan de hand van de vijf Grote Opdrachten zijn de bouwstenen uitgewerkt, die beide raakvlakken hebben met minstens één, maar vaak met meerdere van de drie bovengenoemde perspectieven. Het interculturele perspectief beroept zich op onderzoek van o.a. Byram (Curriculum 2019b, p. 12) waaruit blijkt dat het rekening houden met culturele factoren van taal een rol speelt bij het slagen van communicatie. Het communicatieve perspectief is onderbouwd met de vier modi zoals uitgewerkt door het Europees Referentiekader (hierna ERK) (Raad van Europa 2018), die in hoofdstuk 3 worden toegelicht. Dit perspectief bouwt voort op het co-constructivisme, waarbij taalleerders, vaak in samenwerking, taal actief leren inzetten om inhoudelijk te kunnen communiceren. Het taalbegrip staat hier naast de taalvaardigheid of het worden van een *native speaker* (Raad van Europa 2001). De Grote Opdrachten met als doel om meertaligheid in het mvt-onderwijs in te zetten, bevinden zich met name op het meta(cognitieve) vlak. De onderbouwing van deze GO vindt men bij het FREPA. Het FREPA

(Raad van Europa 2011-2020) bevat descriptoren op het gebied van het vergroten van interculturele en 'intertalige' communicatieve vaardigheden en baseert zich daarbij op vier meertalige benaderingen, namelijk *awakening to languages*: het bekend raken met talige diversiteit en ondersteuning van mvt-onderwijs, *intercomprehension between related languages*: het leren van twee talen binnen dezelfde taalfamilie, waarbij één van de talen de moedertaal kan zijn, *intercultural approach*: het begrijpen van een cultuur vanuit het perspectief van een andere cultuur en het reflecteren op communicatie tussen twee culturen en de *integrated didactic approach*: het doceren van leraren dat er overeenkomsten zijn tussen de meerdere talen die leerlingen op een school (kunnen) leren. (Raad van Europa 2011-2020) Baserend op deze literatuur blijkt de relevantie om de drie eerdergenoemde perspectieven te integreren in talencurricula. Taal, cultuur en identiteit zijn nu eenmaal onlosmakelijk met elkaar verbonden (Mitchell, Myles & Marsden, 2013; Cummins 2018).

Uit de bovenstaande alinea's blijkt, dat het voorbereiden op een meertalige werkomgeving relevant is, maar tegelijkertijd op veel verschillende manieren vormgegeven kan worden. Nederlof & Smit (2018) stellen dat eentalig onderwijs de boventoon voert in het huidige onderwijs. Uitkomsten van recente onderzoeken (o.a. Delarue 2018 in Nederlof & Smit 2018) die aantonen dat het gebruik van de thuistaal in de les zinvol kan zijn, zouden in de praktijk nog niet of weinig toegepast worden. Uit angst de controle te verliezen, of omdat de gedachte heerst dat een taal het beste geleerd wordt door alleen de desbetreffende taal te gebruiken. De Graaff (2014) wijst eveneens op de relevantie van taalbewustzijn en meertaligheid in het mvt-onderwijs. Echter, hij stelt ook dat er op dit moment sprake is van een enkelvoudige benadering van de vreemde taal, waarbij er geen relaties worden gelegd met andere vreemde talen/thuistalen. (De Graaff 2014) Daarbij spelen ook misconcepties rondom het gebruik van de doeltaal als voertaal een rol. Volgens dit didactische principe dient de doeltaal centraal te staan in de mvt-les. Uit recent onderzoek van Dönszelmann (2018) is gebleken dat veel docenten in de praktijk moeite hebben met het doeltaal-voertaal principe en gebaat zouden zijn bij het toepassen van de doeltaal als leertaal in plaats van als voertaal. Hierbij kan de doeltaal ingezet worden wanneer de taalvaardigheid centraal staat en het Nederlands wanneer een taalkundig aspect centraal staat.

3. Meertaligheid in het mvt-onderwijs

Het inzetten van meertaligheid in het onderwijs heeft als doel het eigen meertalige repertoire als hulpmiddel voor mvt-lessen in te zetten en uit te breiden. In dit hoofdstuk zal de rol van meertaligheid als hulpmiddel om het talig repertoire te vergroten worden beschreven, evenals de rol van meertaligheid in de voorstellen van Curriculum.nu.

3.1 Meertaligheid als MVT-hulpmiddel

Tot dusver is met name het communicatieve aspect van meertaligheid besproken, maar wanneer meertaligheid in het onderwijs ingezet wordt, worden ook het interculturele en het metacognitieve perspectief van taal geactiveerd, want “talen zijn niet los te koppelen van de identiteit en de cultuur van hun sprekers” (Curriculum.nu 2019b, p. 6). De visie van Van Avermaet (2015) dat “men de meertaligheid van de leerlingen kan beschouwen als didactisch kapitaal dat expliciet wordt aangesproken om hun onderwijs- en ontwikkelingskansen te verhogen” sluit hier op aan. Wanneer het meertalig repertoire van leerlingen als meerwaarde voor het onderwijs wordt gezien in plaats van als last, kunnen leerlingen alle ‘talige bagage’ die zij met zich meedragen inzetten om een nieuwe taal te verwerven.

Meertaligheid kan ingezet worden door leerlingen expliciet bewust te maken van de meertalige samenleving waar zij zich in bevinden en de talen die ze al hebben geleerd. De benadering van de docent speelt hierin een grote rol, zoals ook duidelijk wordt uit het holistische model voor de benadering van meertaligheid (Duarte 2017; Duarte & Günther-van der Meij 2018 in Duarte 2020). Hieruit blijkt dat naarmate er meer waardering van de docent voor de integratie van het meertalig repertoire is, er ook daadwerkelijk meer meertaligheid ingezet kan worden in de les. Van belang is dat dit stapsgewijs ingezet wordt en dat talensensibilisering tevens onderdeel uitmaakt van de les. Deze talensensibilisering wakkert namelijk taalbewustzijn aan en dat heeft een sterke samenhang met de inzet van het meertalig repertoire.

Meertaligheid kan ook ingezet worden om de communicatie te vergemakkelijken. In de geactualiseerde descriptoren van het ERK (Raad van Europa 2018) zijn de taalvaardigheden (spreken, schrijven, lezen en luisteren) voornamelijk met descriptoren op de gebieden van *mediation* en meertaligheid aangevuld. Het ERK beschrijft op zes niveaus van taalbeheersing - van basis (A1-A2), onafhankelijk (B1-B2) tot gevorderd (C1-C2) - ‘*can do*’-descriptoren. De ‘*can do*’-descriptoren beschrijven per vaardigheid (lezen, schrijven, luisteren, spreken) in welke situaties een leerling zich kan redden. Aan de hand van deze descriptoren kan het niveau van een taalverwerver beschreven worden. Het ERK geldt hierin dus niet als een niveau-beoordelend schema, maar als een niveau-beschrijvend schema.

Met *mediation* wordt de vaardigheid om onderling begrip van de communicatie te faciliteren bedoeld. Tot de *mediating* vaardigheden behoren o.a. het inhoudelijk vertalen van een tekst voor de geschikte doelgroep en het inhoudelijk aanvullen van communicatie zodat twee doelgroepen elkaar kunnen begrijpen. *Mediation* vindt niet alleen plaats tussen twee talen, maar ook bij communicatie tussen twee variëteiten en/of culturen is *mediation* een vereiste. De descriptoren van meertaligheid sluiten hierop aan en bevatten ‘*can do*’-descriptoren over het inzetten van een meertalig repertoire, waardoor de *mediation* plaats kan vinden. De ‘*can do*’-descriptoren van meertaligheid zijn toegevoegd als bijlage 1. (Raad van Europa 2018)

Wanneer leerlingen hun persoonlijke talenrepertoire mogen inzetten tijdens de mvt-lessen, kan dat leiden tot meer motivatie om een nieuwe taal te leren. Aangetoond is, dat wanneer leerlingen tijdens het verwerven van mondelinge, schriftelijke en taaloverstijgende

vaardigheden naast het gebruik van hun eigen taal ook de Nederlandse taal actief toepassen het geleerde bovendien ‘dubbel’ bevestigd wordt (Van Avermaet 2015). Op deze manier kunnen taalbewustzijn en meertaligheid zowel een hulpmiddel als een doel van het mvt-onderwijs zijn.

3.2 Rol Meertaligheid in Curriculum.nu

In 2019 heeft Curriculum.nu bouwstenen ontwikkeld voor de vernieuwing van kerndoelen en eindtermen voor het PO en VO herschreven. Per leergebied, hier Engels/MVT, heeft een ontwikkelteam bestaande uit docenten, schoolleiders en experts bouwstenen ontwikkeld die de basis bieden voor de ontwikkeling van nieuwe kerndoelen. Het leergebied Engels/MVT bevat de bouwstenen Effectieve grensoverstijgende communicatie, Creatieve vormen van taal, Interculturele communicatieve competentie, Taalbewustzijn en Meertaligheid. De bouwstenen Meertaligheid staan centraal in dit onderzoek.

Meertaligheid is een gegeven in de huidige Nederlandse samenleving en daarmee onderdeel van de identiteit van veel Nederlandse leerlingen. Curriculum.nu betreft de veranderingen in een globaliserende en daardoor steeds meertaligere samenleving bij de nieuwe curriculumvoorstellen. De voorstellen van Curriculum.nu (2019a) en de nieuwe ERK-descriptoren (Raad van Europa 2018) stellen dat het relevant is om meertaligheid bewust in te zetten in het mvt-onderwijs, zodat leerlingen inzicht krijgen “(...) in talen in Europa en de wereld en de associaties die ze oproepen. Dat helpt leerlingen hun meertalige competentie te ontwikkelen en in te zetten in de communicatie en om verder te leren. Het aanbod helpt leerlingen tevens een open houding te ontwikkelen ten opzichte van talen en culturen en vanuit deze houding te communiceren.” (Curriculum.nu 2019b, p. 17)

Het is dus van belang dat de bouwstenen Meertaligheid op een goede manier ingezet worden, zodat leerlingen beseffen dat zij alle talen die zij spreken in kunnen zetten om te communiceren en om een nieuwe taal te leren. Meertaligheid draagt op deze manier bij aan het algemene doel van het Engels/MVT-leergebied om leerlingen taal- en intercultureel bewust te leren communiceren.

De relevantie vanuit de literatuur is in hoofdstuk 2 al aangetoond. Tegelijkertijd wordt door Nederlof & Smit (2018) genoemd dat de uitkomsten van recente literatuuronderzoeken nog niet worden toegepast in de praktijk. Hier verschijnt, zoals Joana Duarte, lector Meertaligheid en Geletterdheid in haar lectorale rede (Duarte 2020) benoemt, een te dichten kloof tussen de theorie en de (onderwijs)praktijk. Het doel en tevens de relevantie van dit onderzoek is dan ook het verbinden van de visie van enkele experts op het leergebied MVT met positieve ervaringen en aandachtspunten uit de onderwijspraktijk. Op deze manier wordt de inzet van meertaligheid als hulpmiddel voor het vergroten van het talenrepertoire van de leerlingen geïnventariseerd. Dit onderzoek biedt docenten inzicht in de literatuur en voorbeelden vanuit de praktijk die voor hen praktisch toepasbaar zijn. Tegelijkertijd worden ook de aandachtspunten benoemd, wat de ondersteuning die docenten nodig hebben bij het integreren van de bouwstenen Meertaligheid aangeeft.

4. Inventarisatie onder experts en docenten

4.1 Deelnemers

Zoals in hoofdstuk 3 al benoemd is, is het doel van deze inventarisatie het bij elkaar brengen van de literatuur en de praktijk. Deelnemers aan dit onderzoek bevinden zich dan ook in één van beide of in beide velden. Aan deze inventarisatie hebben negen experts deelgenomen, die vanuit hun expertise als universitair hoofddocent, promovendus of vakdidacticus binnen het leergebied Meertaligheid/MVT hun visie op meertaligheid hebben gedeeld. Twee van hen zijn ook actief als vo-docent. Aan de inventarisatie hebben ook vijf vo-docenten mvt deelgenomen, die vanuit de praktijk positieve ervaringen en aandachtspunten hebben gedeeld. Deze docenten werken op het NSG Groenewoud te Nijmegen, het OSG Sevenwolden te Joure, het Praedinius Gymnasium te Groningen, het Regius College te Schagen en het Stedelijk Gymnasium te Utrecht. De docenten zijn ook experts, in de praktijk, maar om verwarring te voorkomen wordt hierna met experts de eerdergenoemde vakexperts bedoeld en worden de docenten als docenten aangeduid. Ten slotte hebben vier leerlingen van het NSG Groenewoud deelgenomen aan het onderzoek door hun ervaring met en kennis over meertaligheid te delen. Het aantal afgenomen leerlingeninterviews en lesobservaties is door de sluiting van de scholen als een van de corona-maatregelen helaas laag. De resultaten van de leerlingeninterviews en lesobservatie zullen daarom alleen exemplarisch ingezet worden in de analyse.

4.2 Doel

De drie bovenstaande groepen hebben allen middels het deelnemen aan een interview hun visie op meertaligheid gedeeld. De interviewleidraden zijn te vinden in bijlage 2. Deze interviews zijn afgenomen aan de hand van een van te voren opgestelde interviewleidraad, met als doel antwoord te krijgen op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat wordt door experts, docenten (en leerlingen) verstaan onder meertaligheid? (Vragen Definitie van meertaligheid)
- Welke rol speelt de inzet van meertaligheid in het huidige mvt-onderwijs? (Vragen Rol Meertaligheid in het mvt-onderwijs)
- Wat zijn ervaringen van de inzet van meertaligheid als strategie in/op het mvt-onderwijs en wat is het gewenste/beoogde effect hiervan? (Vragen Doelstelling Meertaligheid; Didactiek en Meertaligheid)
- Wat zijn voorwaarden voor docenten en/of leerlingen om meertaligheid in te kunnen zetten? (Vragen Benodigheden Docent/Leerling)

Hiernaast is er middels de interviews informatie verzameld over:

- het talenbeleid op de desbetreffende scholen
- de verhouding tussen de bouwstenen Taalbewustzijn en Meertaligheid
- verschillende didactische principes om meertaligheid in te kunnen zetten
- voorbeelden van zelfbedachte opdrachten

4.3 Procedure

4.3.1 Experts

Waar het aanvankelijk het idee was om de experts in een focusgroepbijeenkomst te spreken, is om logistieke redenen gebleken dat het toch praktischer was om individuele gesprekken of gesprekken in klein groepsverband te houden. Dit heeft als gevolg dat er aan de Hogeschool van Amsterdam, de Vrije Universiteit Amsterdam, de Radboud Universiteit, de Universiteit Utrecht en, telefonisch, de Universiteit Leiden een gesprek met één of meerdere experts plaats heeft gevonden. De experts kregen van te voren de gespreksthema's toegestuurd en hebben zich zo op het gesprek voor kunnen bereiden. Allereerst werd gevraagd naar de definitie van meertaligheid, vervolgens naar de doelstelling van de bouwstenen Meertaligheid (Curriculum.nu), daarna naar de rol van meertaligheid in het mvt-onderwijs, de voorwaarden voor de inzet van meertaligheid als hulpmiddel in het mvt-onderwijs vanuit het perspectief van de docent en van de leerling en ten slotte werd meertaligheid met betrekking tot de te hanteren didactiek besproken.

4.3.2 Docenten

Voor deze interviews zijn docenten van verschillende soorten scholen benaderd om een in bepaalde mate heterogene groep samen te stellen. De docenten doceren aan scholen in de grensregio, in grotere steden en op streekscholen. Daarnaast varieert het niveau dat door deze docenten gedoceerd wordt van onderbouw tot bovenbouw en van vmbo-bl tot gymnasium. Alle docenten werken binnen het mvt-gebied, als docent Duits, Engels, Chinees of Russisch. De docenten werd allereerst gevraagd naar de meertalige context waarin de school zich bevindt, waarna gevraagd werd naar hun definitie van meertaligheid. Na een toelichting van de bouwstenen Meertaligheid is gevraagd naar de voordelen en nadelen die de docenten hierin zien. Daarna is de docent gevraagd naar het doel van het inzetten van meertaligheid en welke praktische voorbeelden de docent hier van kent. Ook hier is zowel naar positieve ervaringen als naar aandachtspunten gevraagd. Ten slotte is de docent gevraagd welke voorwaarden er zijn om meertaligheid als hulpmiddel in te kunnen zetten in het mvt-onderwijs.

4.3.3 Leerlingen

Naast lesobservaties, waarbij de docent en leerlingen in de klas een algemene indruk van de inzet van meertaligheid verschaffen, zijn er ook individuele interviews met leerlingen afgenomen. De deelname van de leerlingen was afhankelijk van hun bereidheid deel te nemen, er is hier dus geen onderscheid gemaakt in de talige achtergrond van de leerlingen. Het niveau dat de vier leerlingen volgen is atheneum of gymnasium, zowel onderbouw als bovenbouw. De leerlingen werd allereerst gevraagd naar hun beeld van meertaligheid en naar hun persoonlijke meertaligheid. Vervolgens kregen zij een lijst met leenwoorden in het Nederlands te zien, met daarbij de uitleg dat meertaligheid: *een verzameling is van alle talen die jij kunt gebruiken, hier horen talen als Nederlands en Duits bij, maar bijvoorbeeld ook de taal die je tegen je vrienden spreekt of tegen je opa. Alle talen of woorden uit talen die jij gebruikt bij elkaar, dat is jouw eigen meertalige repertoire.* Hierna werd de leerlingen gevraagd of zij zichzelf of klasgenoten nu (wel) als meertalig zien. Ten slotte werd de leerlingen gevraagd wat zij in het afgelopen jaar bij het vak Duits hebben geleerd en of ze bij andere talen vakken overeenkomende vaardigheden hebben geleerd. Zoals eerder genoemd zullen deze resultaten alleen exemplarisch ingezet worden.

5. Resultaten

5.1 Experts

De uitkomsten van de interviews zijn hieronder per onderzoeksvraag samengevat. Allereerst zijn de uitkomsten over de definitie van meertaligheid samengevat, gevolgd door de rol van meertaligheid in het mvt-onderwijs, het beoogd effect van de inzet van meertaligheid in het mvt-onderwijs en de voorwaarden om dit in te kunnen zetten.

5.1.1 Definitie meertaligheid

Meertaligheid wordt gezien als een communicatieve competentie, waarbij meertaligheid enerzijds alle talen inhoudt waarin je kunt communiceren en anderzijds de talen die je in het dagelijks leven gebruikt. Dit laatste is, zoals een expert aangaf: “(...) een dynamische en dus geen statische definitie, want kennis van talen verandert in de loop van je leven en vormt zich naar de omstandigheden waarin je je bevindt, dus je hebt steeds een ander meertalig repertoire.” Meertaligheid wordt gezien als het volledige meertalige repertoire dat iemand bezit. Door niet alleen het hebben van een thuistaal als meertaligheid te beschouwen, wordt voorkomen dat meertaligheid een exclusieve definitie krijgt. Meertaligheid is ook het hebben van meerdere referentiepunten waarmee je naar andere talen kijkt. Welk begrip hiervoor gebruikt wordt, *multilingualism* of *plurilingualism*, is niet de kwestie, maar wel dat er zowel aan de individuele als aan de contextuele meertaligheid aandacht wordt geschonken. Meertaligheid is namelijk ook taalbewust worden en het leren van grensoverschrijdend communiceren.

5.1.1.1 Bouwstenen Meertaligheid

In bijna alle interviews kwam naar voren dat de scheidslijn tussen de bouwstenen Meertaligheid en Taalbewustzijn niet voor de hand liggend is, omdat de domeinen overlappen. Meertaligheid is een manier om taalbewustzijn te bereiken en, zo geeft een expert aan: “Je kunt veel beter taalbewust worden als je meertalig bent, want dan voel je wat het betekent als je iets uitdrukt wat hetzelfde woord lijkt, maar een heel andere lading heeft.” Dat er verschillende bouwstenen voor Meertaligheid en Taalbewustzijn zijn moet niet de indruk wekken dat deze vaardigheden niet samen gaan of dat met de bouwstenen Meertaligheid alleen het taalvaardige aspect wordt bedoeld, want taalbewustzijn is nodig voor het inzetten van meertaligheid en het inzetten van meertaligheid versterkt het taalbewustzijn. Tegelijkertijd benoemen de experts dat er door de bouwstenen Meertaligheid meer aandacht voor meertaligheid zal zijn, omdat dit o.a. niet-taaldocenten meer aan zal spreken dan de bouwstenen Taalbewustzijn. Ook blijkt de maatschappelijke relevantie van het inzetten van meertaligheid, namelijk de sociaal-culturele persoonlijkheidsontwikkeling, nog meer door de bouwstenen Meertaligheid dan door de bouwstenen Taalbewustzijn.

5.1.2 Rol meertaligheid in het mvt-onderwijs

Uit workshops die door experts gegeven worden aan docenten blijkt dat er onder docenten weinig kennis is over taalbewustzijn, laat staan over meertaligheid. Op dit moment wordt taalvaardigheid als doel gezien, terwijl de mvt-doelen kijkend naar het ERK veel breder uitgezet zouden kunnen worden dan doeltaalbeheersing. Het leren van een nieuwe taal leert leerlingen ook iets over hun eerste taal, omdat ze daar dan kritischer naar gaan kijken. Dit

vergelijken van talen kan op allerlei niveaus, met de thuistaal of juist met een andere moderne vreemde taal. Daarnaast wordt er, bij bijvoorbeeld lesmethodes Duits, geen gebruik gemaakt van de kennis die leerlingen al hebben van het Nederlands (L2) en het Engels. Dat dit wel effect zou hebben, blijkt volgens een expert uit een pilot die onder 16 Duitse scholieren uitgevoerd is. Deze scholieren leerden één week receptief Nederlands en maakten een pre-test en een post-test om de vooruitgang te meten. Daarnaast maakten de scholieren op hetzelfde moment ook een pre-test en een post-test in het Maltees en ook het receptieve begrip daarvan was duidelijk vooruitgegaan. Op dit moment worden alle talen in aparte vakken geleerd, maar meertaligheid, taalbewustzijn en interculturele competentie kun je, zo geven meerdere experts aan, alleen op de kaart zetten als de talenvakken samenwerken.

5.1.3 Ervaringen inzet meertaligheid en beoogd effect

Het inzetten van meertaligheid geeft leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands een gevoel van waardering. Daarnaast maakt de inzet van meertaligheid leerlingen nieuwsgierig naar andere talen. Meerdere talen spreken kan tegelijkertijd soms ook lastig zijn voor een leerling, maar door meertaligheid in te zetten in de les zouden docenten hier meer zicht op moeten hebben. De inzet van meertaligheid heeft zowel een sociaal-cultureel doel: leren dat er talen om je heen zijn en bij andere leerlingen, als een cognitief doel: hoe kun je dat dan gebruiken in je taalverwerving. Door andere experts wordt dit omschreven als enerzijds een open houding naar andere culturen die opgenomen wordt in alle vakken en anderzijds het leren inzetten van aspecten van *mediation*, waarbij je bijv. leert om tekst inhoudelijk te vertalen naar een andere taal/register. Het beoogd effect van de inzet van meertaligheid is dan ook het creëren van een kritisch taalbewustzijn en het herkennen wat voor meerwaarde het heeft om meertalig te zijn (voor de maatschappij). Deze doelen sluiten aan bij die van het ERK: je redden in een interculturele situatie en communicatief en cultureel kunnen functioneren. Meertaligheid inzetten zorgt ook voor meer cultureel begrip, je leert hoe men zich in andere talen uit.

5.1.4 Voorwaarden voor de inzet van meertaligheid

Voor alle ontwikkelingen die wenselijk zijn in het onderwijs geldt volgens de experts dat die alleen doorgevoerd worden wanneer er een eindterm aan gekoppeld is. Het is dus belangrijk dat er voor de onderbouw kerndoelen omtrent meertaligheid en taalbewustzijn geformuleerd worden en meetbare eindtermen voor de bovenbouw. Aan de hand hiervan zullen bestaande lesmethodes aangepast moeten worden of nieuw materiaal moeten worden ontwikkeld, omdat veel docenten nu eenmaal via methoden werken. Er moet aandacht voor meertaligheid in de initiële opleidingen komen en workshops voor de zittende docenten. Pas wanneer docenten zich zelf bewust zijn van de meerwaarde van meertaligheid kunnen ze dit doorgeven. Van de docenten wordt een open houding naar alle talen die zich in de klas bevinden verwacht en explicitering, want “leerlingen zullen wanneer docenten niet expliciet op *transfer* wijzen minder, of minder bewust/effectief de kennis bij verschillende talen met elkaar verbinden”, aldus een van de experts. Leerlingen hebben de ruimte nodig om hun eigen meertalig repertoire in te kunnen zetten en een veilige omgeving, waarin de leerling erkenning voelt voor het feit dat die meertalig is. Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen blootgesteld worden aan een taalrijke omgeving, door bijvoorbeeld een uitwisseling. Een talenprofiel,

waardoor de docent kennis heeft over de talige achtergrond van een leerling, geeft docenten inzicht in hoe een taal aan te leren na alle talen die een leerling al geleerd heeft.

5.2 Docenten

De uitkomsten van de interviews zijn hieronder per onderzoeksvraag samengevat. Allereerst zijn de uitkomsten over de definitie van meertaligheid samengevat, gevolgd door de rol van meertaligheid in het mvt-onderwijs en ervaringen met de inzet van meertaligheid in het mvt-onderwijs, aangevuld met praktische voorbeelden. Tenslotte zullen de voorwaarden voor de inzet van meertaligheid genoemd worden.

5.2.1 Definitie meertaligheid

Meertaligheid wordt gedefinieerd als het hebben van een andere thuistaal dan het Nederlands, het spreken/verstaan van meerdere talen, het betrekken van de eigen taal bij het leren van een nieuwe taal en het gebruiken van meerdere talen bij het ontwikkelen in leren van talen. Één docent geeft aan te begrijpen dat meertaligheid een brede definitie kent (zoals de kennis van andere talen door games en social media), maar vindt deze verbreding ook lastig in één definitie te vatten.

5.2.2 Rol meertaligheid in het mvt-onderwijs

De docenten geven aan dat meertaligheid een rol speelt in het mvt-onderwijs, omdat zij bij het doceren van een vreemde taal vaak vergelijkingen maken met het Nederlands. Leerlingen zien de verbanden tussen de talen niet bewust, maar talige leerlingen wijzen minder talige leerlingen hier soms wel op. Zo vallen Friessprekende leerlingen bijv. overeenkomsten tussen het Duits en Fries op en bespreken die, waardoor de niet-Friessprekende leerlingen zich hier ook bewust van worden. Één docent geeft aan het jaar te starten met een taalbewustzijnsopdracht waarbij leerlingen in de stad op zoek gaan naar andere talen. Het zien dat er zoveel talen in een Nederlandse stad te vinden zijn, maakt de leerlingen enthousiast. Één docente Duits maakt bewust gebruik van het meertalige repertoire van leerlingen door ze de inhoud van een tekst in het Spaans te laten ontrafelen. Zij geeft aan dat leerlingen door ze eerst gestuurd hun talenkennis in te laten zetten erkenning voelen voor hun talenkennis en dit vervolgens uit zichzelf in gaan zetten.

5.2.3 Ervaringen met inzet van meertaligheid in het mvt-onderwijs

Één docent geeft aan te denken dat het inzetten van meertaligheid geen toegevoegde waarde heeft op middelbare schoolniveau, omdat dit dan nog niet landt. De ervaring is wel dat het spreken van meerdere talen ook gevoeliger maakt voor andere talen. Dit motiveert leerlingen met alleen Nederlands als thuistaal ook om na te denken over overeenkomsten/verschillen tussen het Nederlands en de te leren taal. De eigenwaarde van leerlingen die eigen talenkennis in mogen zetten wordt groter en de bewustwording hiervan maakt enthousiast. Belangrijk bij het gebruiken van de doeltaal is dat de inhoud wel blijft overkomen, anders schiet het zijn doel voorbij. Daarnaast is bijvoorbeeld het uiten van emoties geschikter om te doen in de thuistaal, ook als dit bijv. dialect is. De docenten geven aan dat het inzetten van meertaligheid ertoe leidt dat leerlingen bewust van en trots op hun talenkennis worden. Voor sommige leerlingen geldt dat zij geen open houding hebben tegenover andere culturen,

omdat zij weinig met andere talen en/of culturen in contact komen. Door het inzetten van taalbewustzijnsopdrachten ervaren zij dat je niet bang hoeft te zijn voor vreemde talen en/of culturen en dat er meer is dan Nederland(s).

5.2.3.1 Voorbeelden uit de praktijk

Meertaligheid wordt door de geïnterviewde docenten ingezet door een vergelijking te maken tussen het Nederlands en de vreemde taal. Dit wordt veel gedaan bij de grammaticale verschillen, maar ook de culturele verschillen en overeenkomsten tussen de landen waar de talen worden gesproken komen aan de orde. Dit wordt o.a. gedaan aan de hand van actuele krantenartikelen of nieuwsuitzendingen. Door de leerlingen te laten puzzelen of spelletjes als *Black Stories* te laten spelen, leren zij communiceren in het Engels in een authentieke situatie. Daarnaast laten docenten leerlingen teksten lezen in een vreemde taal waar leerlingen de inhoud van moeten raden, door bijv. naar leenwoorden of overeenkomsten met andere talen te zoeken. Één docent geeft niet alleen de vertaling van woorden, maar vertelt hier regelmatig ook de overeenkomst tussen woorden in verwante talen. Soms blijkt het ook juist goed om een taal te gebruiken die voor iedereen nieuw is, zodat iedereen op gelijke voet staat.

5.2.4 Voorwaarden voor de inzet van meertaligheid

De docenten stellen het verwerken van de bouwstenen Meertaligheid in lesmateriaal als voorwaarde. Dit materiaal zou praktische tips en tools moeten bevatten waaruit blijkt hoe je meertaligheid kunt integreren, naast alles wat er sowieso al moet. De docenten noemen ook kennis over meertaligheid als voorwaarde, veel docenten zien dit nog niet als een meerwaarde, maar als een losstaande vaardigheid. Daarnaast is er behoefte aan kennis over contrastieve analyses tussen talen, zodat docenten zich bewuster zijn van de invloed van de verschillende taalachtergronden van leerlingen. Zoals een docent zegt: “Als docent heb je een kader nodig, je moet durven loslaten en leerlingen zelf dingen laten uitzoeken. Je moet als docent kennis hierover hebben om er iets over te kunnen vertellen, maar ook accepteren dat leerlingen dan iets weten wat jij niet weet. Je hebt allemaal een andere database, dat benoemen is een eerste stap.” Dit laatste, het benoemen van de database, zou in een talenprofiel van de leerlingen of van de klas kunnen worden vormgegeven. Op de betreffende scholen is er geen talenbeleid en geen talenprofiel beschikbaar.

6. Analyse

Het doel van deze inventarisatie is om de wensen van experts met positieve ervaringen en aandachtspunten van praktijkexperts omtrent de inzet van meertaligheid te verbinden. Dit is gedaan door zowel experts als docenten te interviewen, in dit hoofdstuk worden de wensen en ervaringen met elkaar in verbinding gebracht.

Uit de interviews blijkt dat wat experts en docenten onder meertaligheid verstaan niet eenduidig is. De experts hanteren een brede definitie van meertaligheid waarin meertaligheid een gegeven is en het volledige meertalige repertoire dat je bezit omvat, terwijl de docenten meertaligheid eerder zien als het hebben van een andere thuistaal dan het Nederlands of het spreken van meerdere talen. Opvallend is hierbij, dat de docenten die meegewerkt hebben aan curriculum.nu aangeven dat ze daardoor een bredere definitie van meertaligheid hanteren. Dat aandacht voor meertaligheid de definitie ervan verandert blijkt ook uit de leerlingeninterviews. Onderbouwleerlingen dachten bij meertaligheid eerder aan het hebben van een andere thuistaal, waar bovenbouwleerlingen ook het spreken van bijv. Duits en Engels als onderdeel van meertaligheid benoemden.

De rol die meertaligheid speelt in het huidige mvt-onderwijs is volgens de experts klein. Als redenen geven zij aan dat docenten heel weinig kennis van taalbewustzijn hebben, laat staan van meertaligheid, wat een onderdeel is van taalbewustzijn. Door meertaligheid kun je taalbewustzijn creëren en andersom. Ook in lesmethoden is dit niet tot weinig geïntegreerd, terwijl het effect van de inzet van (receptieve) meertaligheid wel is aangetoond. Op dit moment is er weinig tot geen samenwerking tussen vaksecties terwijl dit van belang is om meertaligheid in te kunnen zetten. Echter, alle docenten geven aan 'iets' te doen met eerder geleerde talen, omdat dit helpt bij het leren van de moderne vreemde taal. Docenten Duits geven aan dat ze vooral verwante talen gebruiken. Een bijpassend voorbeeld komt uit de lesobservatie bij het NSG Groenewoud. De docent vraagt een leerling iets te vragen in het Duits. De leerling begint "Kann ich.." De docent onderbreekt de leerling en zegt: "Probeer je Nijmeegse /g/ te gebruiken". Waarop de leerling vervolgens "ich" met de juiste, zachte g uitspreekt. De talige samenstelling van de leerlingen is voor docenten bepalend voor het inzetten van het meertalig repertoire, terwijl docenten tegelijk aangeven op dit moment niet exact te weten wat het meertalig repertoire van hun leerlingen is.

De ervaring met meertaligheid en het beoogd effect hiervan is volgens de experts dat leerlingen zich gewaardeerd voelen en nieuwsgierig worden naar andere talen. De inzet van meertaligheid heeft meerdere doelen, het helpt bij het leren van taalkundige kennis, maar leert ook over het omgaan met talige verschillen. Bij die talige verschillen is het cultureel begrip ook belangrijk, het leert wat je wel/niet kunt zeggen in een bepaalde taal. Wanneer je deze onderliggende vaardigheid bij een vreemde taal hebt geleerd, kun je deze ook inzetten bij het leren van en/of communiceren in andere vreemde talen. Praktijkervaring met het inzetten van meertaligheid beperkt zich in de meeste gevallen tot taalbewustzijnsopdrachten en het inzetten van de doeltaal, terwijl er door een docent veel voorbeelden voorgedragen worden van hoe het zou kunnen worden ingezet. Sommige andere docenten kennen deze voorbeelden wel, maar denken dat die voor middelbare scholieren nog niet geschikt zijn i.v.m. hun beperkte belastbaarheid. Zo zetten meerdere docenten vrijwel alleen het Nederlands in als de 'vergelijkingstaal', maar er zijn ook docenten die andere talen zoals Fries, Pools of 'vakantietalen' inzetten. Deze docenten merken dat de leerlingen hier enthousiast en nieuwsgierig van worden en trots zijn dat ze hun talenkennis in kunnen zetten.

Het inzetten van meertaligheid heeft niet alleen meerwaarde bij verwante talen. Zowel

de docente Russisch als de vakdidactica Chinees geven aan dat door het inzetten van de taalstrategieën die je al hebt geleerd bij andere talen, je ook totaal onbekende talen kunt leren. Bij deze niet verwante talen moet je wel vergelijken met andere talen, zoals je eerste taal, maar ook met alle andere talenkennis die je hebt. De talenkennis van de eerste taal kan hierbij zelfs minder goed ingezet worden dan de kennis over andere vreemde talen, omdat die kennis vaak onbewust aanwezig is. Leerlingen weten wel hoe ze zich moeten uiten in de eerste taal, maar niet waarom. Door het leren van een onbekende taal, zullen ze over het 'waarom' na gaan denken. Opvallend is dat het inzetten van de taalstrategieën met name bij Russisch en Chinees wordt genoemd, terwijl de experts aangeven dat het inzetten van geleerde taalstrategieën ook heel goed zou werken bij verwante talen.

De praktische voorwaarden voor docenten en/of leerlingen om meertaligheid in te kunnen zetten zijn ondergeschikt aan de voorwaarde dat docenten kennis moeten krijgen van taalbewustzijn, taalkunde en de bijbehorende didactiek. Deze kennis is belangrijker dan het lesmateriaal, docenten volgen het lesmateriaal namelijk niet altijd en zeker niet als ze zich niet bewust zijn van de meerwaarde ervan. Om deze kennis te verspreiden is er behoefte aan explicitering in de lerarenopleidingen en workshops voor de zittende docenten. Daaropvolgend is het opstellen van een eindterm omtrent meertaligheid een voorwaarde, waardoor het lesmateriaal en de lessen aangepast zullen worden. De docenten delen de behoefte aan taalkundige kennis en zijn op zoek naar materiaal waar meertaligheid geïntegreerd is. Op dit moment wordt het inzetten van meertaligheid door de docenten vaak gezien als een extra vaardigheid en dus een extra verplichting in de volle lessen, terwijl de experts aangeven dat meertaligheid al in de klas aanwezig is en onderliggend is aan alle (taal)lessen.

7. Conclusie en aanbevelingen

Zoals uit de vorige hoofdstukken is gebleken geven de resultaten van de afgenomen interviews slechts een inventarisatie van de wensen en ervaringen omtrent de inzet van meertaligheid als hulpmiddel in het mvt-onderwijs. Toch wil ik graag aan de hand van de resultaten enkele conclusies trekken en aanbevelingen doen.

Ten eerste, uit de interviews met de docenten blijkt, dat de docenten die zich al bezighouden met meertaligheid in de les dit met name doen, omdat ze geïnspireerd zijn door curriculum.nu. Voor de andere docenten geldt dat ze een smallere definitie van meertaligheid hanteren en meertaligheid als een losstaande vaardigheid zien. Mogelijk zien zij, zoals de experts ook aangeven, door onvoldoende kennis op dit gebied de meerwaarde van meertaligheid ook minder snel in.

Ten tweede, alle deelnemers die ervaring hebben met het inzetten van meertaligheid in de mvt-les, zowel experts als docenten, geven aan dat het leerlingen enthousiast maakt en ze een gevoel van waardering geeft. De nadelen aan de inzet van meertaligheid tijdens de mvt-les zijn hypothetisch, zoals het mogelijk overvragen van de belastbaarheid van leerlingen.

Ten derde, de rol van meertaligheid als hulpmiddel in het huidige mvt-onderwijs is klein. Dit neemt niet weg dat docenten zelf opdrachten gebruiken die het taalbewustzijn van leerlingen aanwakkeren en ze bewust maken van hun meertalig repertoire. Door de positieve reacties hierop van de leerlingen groeit de aandacht voor meertaligheid en daarmee de rol van meertaligheid als hulpmiddel.

Om meertaligheid als hulpmiddel in te kunnen zetten in de mvt-les, hebben mvt-docenten allereerst voldoende kennis van taalbewustzijn en meertaligheid nodig. Het organiseren van workshops of bijscholing hierover wordt als wenselijk gezien door de experts en ook de docenten geven aan hier behoefte aan te hebben. Een aanbeveling voor SLO zou dus het organiseren van workshops over meertaligheid voor zittende docenten kunnen zijn. Voor lerarenopleiders kan dit betekenen dat er in de initiële opleidingen meer aandacht voor meertaligheid moet komen dan er nu is.

Er is ook behoefte aan lesmateriaal waar meertaligheid ingezet moet worden, alhoewel dit ook al online te vinden is. Voor lesmateriaalontwikkelaars kan dit het bestaande materiaal in één document vatten betekenen, om de vindbaarheid ervan te vergroten. Lesmateriaalontwikkelaars kunnen zich ook richten op de integratie van meertaligheid en de explicitering daarvan in bestaand lesmateriaal, om de toegankelijkheid te vergroten.

De mvt-vakken kunnen elkaar versterken wanneer talensecties op scholen op taalkundig gebied samenwerken en mvt-docenten expliciet verwijzen naar de kennis die leerlingen bij andere mvt-vakken hebben geleerd en/of leren. Zo kunnen de leerlingen hun kennis van de ene geleerde taal inzetten bij de andere geleerde taal en ervaren dat hun meertalig repertoire van meerwaarde is voor het leren van nieuwe talen.

Tot slot, de wensen van de experts en de ervaringen van de docenten komen bij elkaar, wanneer de inzet van meertaligheid in de mvt-les niet als extra vaardigheid, maar als, curriculaire vastgelegde, onderliggende vaardigheid van het hele mvt-onderwijs gezien gaat worden. Dit kan voor Curriculum.nu inhouden dat in het curriculum voorstel benadrukt wordt dat meertaligheid al aanwezig is in de klas en dat de nieuwe bouwstenen Meertaligheid dus geen extra vaardigheid of verplichting zijn, maar wel van meerwaarde voor het mvt-onderwijs.

Bronnenlijst

- Avermaet, Van, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? In: *Levende Talen Magazine* (7), 6-11
- Bosma, E. (2017). *Bilingualism and cognition: The acquisition of Frisian and Dutch*. Geraadpleegd van: <https://pure.uva.nl/ws/files/16854241/Thesis.pdf>
- Cummins, J. (2018). Urban multilingualism and educational achievement: Identifying and implementing evidence-based strategies for school improvement. In: Van Avermaet, P et al. (Hrsg.) *The Multilingual Edge of Education*. London: Palgrave Macmillan. 67-90.
- Curriculum.nu (2019a). *Leergebied Engels/MVT*. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Engels/Moderne Vreemde Talen.
- Curriculum.nu (2019b). *Toelichting Engels/MVT*. Toelichting op het voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Engels/Moderne vreemde talen.
- Delarue, S. (2018). 10 cruciale inzichten over meertaligheid en taalverwerving. *Fons* 3(2), 42- 44.
- Dönszelmann, S. (2018). Over bibberen aan de rand van het taalbad en docententaalbewustzijn. In: *Levende Talen Magazine*, jaargang 105 special, 36-39.
- Duarte, J. (2020). *Troef of trend? Actuele ontwikkelingen in de meertaligheid didactiek*. Leeuwarden: NHL Stenden Hogeschool
- Fasoglio, D., de Jong, K., Pennewaard, L., Trimbos, B. & Tuin, D. (2015). *Moderne vreemde talen Vakspecifieke trendanalyse 2015*. Enschede: SLO
- Graaff, de, R. (2014). TalenTalent. Geraadpleegd van <https://www.inholland.nl/media/12099/lectorale-rede-rick-de-graaff.pdf>
- Inrichtingsbesluit WVO. (1993, april). Geraadpleegd op 18 maart 2020, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005946/2016-08-01>
- Leufkens, S. (2019). *De Webapp 'Moedertaal in het NT2-onderwijs'*. Hoe benut je de meertaligheid van cursisten in de NT2-les? Les 209, 30-33.
- KNAW (2018). *Talen voor Nederland*. Amsterdam: KNAW.
- Mitchel, R., Myles, F. & Marsden, E. (2013). *Second Language Learning Theories*. Abindon, Oxon: Routledge.
- Nederlof, N. & Smit, J. (2018). *Meertaligheid in primair en voortgezet onderwijs: een stand van zaken en curriculaire aanbevelingen*. Enschede: SLO
- Raad van Europa (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raad van Europa (2007): *From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language education policies in Europe*. Strasbourg: Language Policy Division.
- Raad van Europa (2018). *Common European Framework of Reference for Languages: Teaching, Learning, Assessment*. Companion Volume with new descriptors. Strasbourg: Raad van Europa.
- Raad van Europa (ECML/CELV) (2011-2020). *Pluralistic approaches to languages and cultures*. Geraadpleegd van: <https://carap.ecml.at/Keyconcepts/tabid/2681/language/en-GB/Default.aspx>
- Riehl, C.M. (2014): *Mehrsprachigkeit*. Eine Einführung. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft

Bijlagen

Bijlage 1 Descriptoren Meertaligheid ERK

CEFR Descriptoren (Raad van Europa 2018)

BUILDING ON PLURICULTURAL REPERTOIRE

Note: Descriptors marked with asterisk (**) represent a high level for B2. They may also be suitable for the C levels.

C2

Can initiate and control his/her actions and forms of expression according to context, showing awareness of cultural differences and making subtle adjustments in order to prevent and/or repair misunderstandings and cultural incidents.

C1

Can identify differences in socio-linguistic/-pragmatic conventions, critically reflect on them, and adjust his/her communication accordingly. Can sensitively explain the background to, interpret and discuss aspects of cultural values and practices drawing on intercultural encounters, reading, film, etc. Can explain his/her interpretation of the cultural assumptions, preconceptions, stereotypes, and prejudices of his/her own community and of other communities that he/she is familiar with. Can deal with ambiguity in cross-cultural communication and express his/her reactions constructively and culturally appropriately in order to bring clarity.

B2

**Can describe and evaluate the viewpoints and practices of his/her own and other social groups, showing awareness of the implicit values on which judgments and prejudices are frequently based.
**Can interpret and explain a document or event from another culture and relate it to documents or events from his/her own culture(s)/ and/or from cultures he/she is familiar document or event from another culture with. Can discuss the objectivity and balance of information and opinions expressed in the media about his/her own and other communities. Can identify and reflect on similarities and differences in culturally-determined behaviour patterns (e.g. gestures and speech volume) and discuss their significance in order to negotiate mutual understanding. Can, in an intercultural encounter, recognise that what one normally takes for granted in a particular situation is not necessarily shared by others, and can react and express him/herself appropriately. Can generally interpret cultural cues appropriately in the culture concerned. Can reflect on and explain particular ways of communicating in his/her own and other cultures, and the risks of misunderstanding they generate.

B1

Can generally act according to conventions regarding posture, eye contact, and distance from others. Can generally respond appropriately to the most commonly used cultural cues. Can explain features of his/her own culture to members of another culture or explain features of the other culture to members of his/her own culture. Can explain in simple terms how his/her own values and behaviours influence his/her views of other people's values and behaviours. Can discuss in simple terms the way in which things that may look 'strange' to him/her in another sociocultural context may well be 'normal' for the other people concerned. Can discuss in simple terms the way his/her own culturally-determined actions may be perceived differently by people from other cultures.

A2

Can recognise and apply basic cultural conventions associated with everyday social exchanges (for example different greetings rituals). Can act appropriately in everyday greetings, farewells, and expressions of thanks and apology, although he/she has difficulty coping with any departure from the routine. Can recognise that his/her behaviour in an everyday transaction may convey a message different to the one he/she intends, and can try to explain this simply. Can recognise when difficulties occur in interaction with members of other cultures, even though he/she may well not be sure how to behave in the situation.

A1

Can recognise differing ways of numbering, measuring distance, telling the time, etc. even though he/she may have difficulty applying this in even simple everyday transactions of a concrete type.

Pre-A1 No descriptors available

PLURILINGUAL COMPREHENSION

Note: What is calibrated in this scale is the practical functional ability to exploit plurilingualism for comprehension. In any particular context, when specific languages are concerned, users may wish to complete the descriptor by specifying those languages, replacing the expressions underlined and in *italic* in the descriptor. For example the B1 descriptor *Can deduce the message of a text by exploiting what he/she has understood from texts on the same theme written in different languages (e.g. news in brief, museum brochure, online reviews) might be presented as: Can deduce the message of a text in German by exploiting what he/she has understood from texts on the same theme written in *French and English* (e.g. news in brief, museum brochure, online reviews).*

C2 No descriptors available, see B2 C1 No descriptors available, see B2

B2

Can use his/her knowledge of contrasting genre conventions and textual pattern in languages in his/her plurilingual repertoire in order to support comprehension.

B1

Can use what he/she has understood in one language to understand the topic and main message of a text in another language (e.g. when reading short newspaper articles on the same theme written in different languages). Can use parallel translations of texts (e.g. magazine articles, stories, passages from novels) to develop comprehension in different languages. Can deduce the message of a text by exploiting what he/she has understood from texts on the same theme written in different languages (e.g. news in brief, museum brochure, online reviews). Can extract information from documents written in different languages in his/her field, e.g. to include in a presentation. Can recognise similarities and contrasts between the way concepts are expressed in different languages, in order to distinguish between identical uses of the same word root and 'false friends'. Can use his/her knowledge of contrasting grammatical structures and functional expressions of languages in his/her plurilingual repertoire in order to support comprehension.

A2

Can understand short, clearly articulated spoken announcements by piecing together what he/she understands from the available versions in different languages. Can understand short, clearly written messages and instructions by piecing together what he/she understands from the versions in

different languages. Can use simple warnings, instructions and product information given in parallel in different languages to find relevant information.

A1

Can recognise internationalisms and words common to different languages (e.g. Haus/hus/house) to:
- deduce the meaning of simple signs and notices; - identify the probable message of a short, simple, written text; - follow in outline short, simple social exchanges conducted very slowly and clearly in his/her presence; - deduce what people are trying to say directly to him/her, provided they speak very slowly and clearly, with repetition if necessary.

Pre-A1 No descriptors available

Bijlage 2 Interviewleidraad

Experts

Allereerst wil ik u bedanken voor uw medewerking in dit onderzoek. Tijdens dit gesprek zou ik graag uw visie op meertaligheid in het mvt-onderwijs in kaart willen brengen, ik richt erop dat dit max. anderhalf uur in beslag neemt. Aanleiding hiervoor is, dat de voorstellen van Curriculum.nu en de nieuwe ERK-descriptoren stellen dat het relevant is om leerlingen te stimuleren hun eigen meertalig repertoire in te zetten in de communicatie en bij het leren van een nieuwe taal. Daarnaast is het van belang dat de bouwstenen Meertaligheid (EMVT5.1) en Taalbewustzijn (EMVT4.1) van Curriculum.nu op een goede manier ingezet worden, maar.. hoe doe je dit? En waarom is dit eigenlijk wel relevant? Over dit vraagstuk zou ik graag met u in gesprek willen gaan. Voordat we beginnen wil ik u toestemming vragen om dit gesprek op te mogen nemen, de opname zal alleen gebruikt worden voor de verwerking van de gegevens en daarna verwijderd worden. Heeft u tot zover vragen aan mij?

Definitie Meertaligheid

Wat verstaat u onder meertaligheid?

Waar het begrip meertaligheid vanuit het PO met het hebben van een andere thuistaal dan het Nederlands wordt geassocieerd, ligt het accent bij Engels/MVT ergens anders. Welke voor- en nadelen ziet u in dit verschil? Denkt u dat de associatie de lading van het begrip meertaligheid dekt, hoezo?

Welke voor- en nadelen ziet u in het gebruiken van verschillende begrippen, zoals multilingualism/plurilingualism? (Deze opdeling wordt wel gehanteerd door Raad van Europa, maar niet door Europese Commissie/Taalunie.)

De definitie van Meertaligheid naar Toelichting Engels/MVT curriculum.nu:

Meertalig repertoire: de talen, taalvariëteiten of de woorden en uitdrukkingen uit andere talen/taalvariëteiten die een persoon passief en/of actief beheerst.

Meertaligheid in de samenleving: het naast elkaar bestaan van verschillende talen en taalvariëteiten binnen een bepaalde context of een bepaald gebied.

Meertalige competentie: het functioneel en flexibel kunnen inzetten van een meertalig repertoire om te communiceren of om een nieuwe taal te leren.

Doelstelling Meertaligheid

Wat is volgens u het belangrijkste doel van de Bouwsteen Meertaligheid voor het leergebied Engels/MVT?

Zou het inzetten van meertaligheid ook een apart kerndoel ob / eindterm bb moeten zijn in het VO)? Zo ja, hoe zou u het leerdoel formuleren?

Bouwsteen Meertaligheid Engels/MVT 5.1

“Leerlingen breiden hun meertaligheid uit en leren die doelgericht in te zetten. Ze krijgen inzicht in associaties die talen kunnen oproepen en leren talen en hun sprekers met een open blik benaderen.”

Rol Meertaligheid in het mvt-onderwijs

Welke concretisering zou deze bouwsteen in het mvt-onderwijs moeten hebben?

Denkt u dat het stimuleren van meertalige competentie het beheersingsniveau van een moderne vreemde taal bij de leerlingen kan verhogen, zo ja hoe? Ziet u nog andere voordelen? En belemmeringen?

Kan het inzetten van andere talen dan de te onderwijzen moderne vreemde taal afdoen aan de kwaliteit van de verwerving van die moderne vreemde taal/onderwijs, doeltaal didactiek?

Benodigdheden

Wat heeft een docent volgens u nodig om de bouwsteen Meertaligheid in te kunnen zetten in het mvt-onderwijs?

Wat moet een docent volgens u kunnen om de bouwsteen Meertaligheid in te kunnen zetten in het mvt-onderwijs?

Wat heeft een leerling volgens u nodig om zijn/haar meertalig repertoire in te kunnen zetten in het mvt-onderwijs?

Wat zijn de voordelen voor een leerling wanneer de bouwsteen Meertaligheid is ingezet?

En wat zijn nadelen?

Meertaligheid en didactiek

Wat zouden voordelen en aandachtspunten kunnen zijn van het toepassen van luistertaal didactiek in het mvt-onderwijs op het VO? (ten Thije et al. 2020)

Welke didactische principes zouden goed passen bij het inzetten van meertaligheid in het mvt-onderwijs? (vb. cooperative learning)

Ik ben aan het einde van mijn vragenlijst, hartelijk dank voor uw deelname. Mijn laatste vraag is of ik nog iets gemist heb, wat u wel graag wilt bespreken? Naar aanleiding van dit interview kunt u altijd nog contact met mij opnemen, telefonisch of via de mail. Zodra de gegevens verwerkt zijn, kan ik u een samenvatting van de resultaten sturen.

Docenten

Allereerst wil ik u bedanken voor uw medewerking aan dit onderzoek. In het komende gesprek zou ik graag positieve ervaringen en aandachtspunten betreffend meertaligheid met u willen delen, ik richt er op dat dit max. anderhalf uur in beslag neemt. Aanleiding hiervoor is de bouwsteen Meertaligheid van curriculum.nu: *“Leerlingen breiden hun meertaligheid uit en leren die doelgericht in te zetten. Ze krijgen inzicht in associaties die talen kunnen oproepen en leren talen en hun sprekers met een open blik benaderen.”* (Curriculum.nu 2019a). Maar.. hoe doe je dit? En is dit relevant? Over dit vraagstuk zou ik graag met u in gesprek willen gaan. Voordat we beginnen wil ik u toestemming vragen om dit gesprek op te mogen nemen, de opname zal alleen gebruikt worden voor de verwerking van de gegevens en daarna verwijderd worden. Heeft u tot zover vragen aan mij?

Context school

Kunt u iets vertellen over de talen van de leerlingen op uw school?

Meertaligheid is meer dan alleen een andere thuistaal dan het Nederlands hebben..

Is er een beleid omtrent meertaligheid op deze school?

Zo ja, wat houdt dit beleid voor u in?

Wat houdt dit beleid voor de leerlingen in?

Definitie Meertaligheid

Wat verstaat u onder meertaligheid?

Definitie Toelichting curriculum.nu:

Meertalig repertoire: de talen, taalvariëteiten of de woorden en uitdrukkingen uit andere talen/taalvariëteiten die een persoon passief en/of actief beheerst.

Meertaligheid in de samenleving: het naast elkaar bestaan van verschillende talen en taalvariëteiten binnen een bepaalde context of een bepaald gebied.

Meertalige competentie: het functioneel en flexibel kunnen inzetten van een meertalig repertoire om te communiceren of om een nieuwe taal te leren.

Bouwsteen Meertaligheid

Gebruikt u andere talen bij het lesgeven van het Engels?

Wanneer Nederlands -> heeft u ook overwogen de talen van de leerlingen te gebruiken?

Gebruiken uw leerlingen andere talen bij het aanleren van het Duits/mvt?

Zo niet, wat voor gevolgen zou het gebruiken van andere talen tijdens het mvt-onderwijs volgens u kunnen hebben?

Heeft u hier vanuit de praktijk voorbeelden van? (voorbeeld Zweedse tekst laten lezen met Duits, waarom zou dit waardevol zijn?)

Wat voor vaardigheden zijn er die leerlingen bij Duits leren, maar ook bij Frans en Engels in kunnen zetten?

Heeft u hier vanuit de praktijk voorbeelden van?

Doelstelling Meertaligheid

Wat voor voor- en nadelen zouden er zijn als inzet van het meertalig repertoire onderdeel wordt van de leerdoelen van Duits/mvt?

Wat denkt u dat uw leerlingen er aan hebben als de inzet van hun eigen meertaligheid onderdeel zou zijn van mvt-lessen?

Heeft u hier voorbeelden van? (vb. Spaanse klas die een Deense folder van dierentuin krijgt en een reis moet organiseren)

Benodigdheden

Wat heeft u als docent nodig om meertaligheid in te kunnen zetten?

Wat voor handvatten zou u kunnen gebruiken om meertaligheid in de les in te kunnen zetten?

Ik ben aan het einde van mijn vragenlijst, hartelijk dank voor uw deelname. Mijn laatste vraag is of ik nog iets gemist heb, wat u wel graag wilt bespreken? Naar aanleiding van dit interview kunt u altijd nog contact met mij opnemen, telefonisch of via de mail. Zodra de gegevens verwerkt zijn, kan ik u een samenvatting van de resultaten sturen.

Leerlingen

Allereerst, dankjewel voor je deelname aan dit interview. Ik doe onderzoek naar een nieuwe opzet van de invulling van moderne vreemde talen zoals Duits, maar ook Engels, Fries, Frans, Spaans, Turks en Arabisch horen hierbij. Ik wil onderzoeken of meertaligheid ingezet wordt in de lessen die jij volgt. Daarom wil ik jou graag een aantal vragen stellen over meertaligheid en over de lessen Duits die je volgt, dit zal ongeveer een kwartier duren.

Wat denk jij dat iemand doet, wanneer iemand meertalig is?

Vind je jezelf meertalig?

Denk je dat er meertalige leerlingen bij jou in de klas zitten?

Geven lijstje met voorbeelden uit andere talen en vragen wat opvalt aan al deze woorden: *chill, ciao, avocado, chauffeur, design, sale, accent, controle, etui, jus d'orange, pardon, visagist, visite ...*

Deze woorden komen uit het Engels, Italiaans, Spaans en Frans! Dus eigenlijk spreek je veel meer talen (dan je dacht).

Wat zou je nu zeggen als ik vraag of je jezelf meertalig vindt?

En als ik vraag of er meertalige leerlingen bij jou in de klas zitten?

Toelichting begrip Meertaligheid (Dit pas ik aan per leerling)

Meertaligheid is een verzameling van alle talen die jij kunt gebruiken, hier horen talen als Nederlands en Duits bij, maar bijvoorbeeld ook de taal die je tegen je vrienden spreekt of tegen je opa. Alle talen of woorden uit talen die jij gebruikt bij elkaar, dat is jouw eigen meertalige repertoire.

Meertaligheid en het vak Duits

Welke talen gebruik jij als je Duits leert of Duits gebruikt?

Welke talen gebruikt je docent tijdens de lessen Duits?

Wat heb jij in het afgelopen jaar geleerd bij het vak Duits? (Tip: denk verder dan Duitse woorden en grammaticaregels)

Heb je in het afgelopen jaar dingen geleerd bij het vak Duits die je ook bij het vak Engels of Frans hebt geleerd?

Is er nog iets wat je aan mij zou willen vragen of zou willen vertellen over meertaligheid en het vak Duits?

Heel erg bedankt voor je deelname! Mocht je naar aanleiding van dit interview op een later moment nog vragen of opmerkingen hebben, kun je me altijd een mail sturen.